

Redhouse, James W., (Hazırlayanlar: Prof. Dr. Recep Toparlı, Uzm. Betül Eyövge Yılmaz, Uzm. Yaşar Yılmaz) Müntahabât-ı Lügât-ı Osmâniye, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009, 726 s., ISBN 978-975-16-2154-2

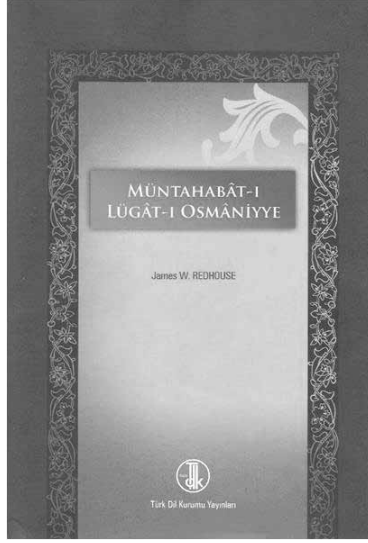
Erkan Karagöz*

Türk sözlükçülüğünün önemli şahsiyetlerinden biri olan İngiliz sözlükbilimci *James W. Redhouse*'un dört yıllık bir çalışma ile 1842 yılında *Müntahabât-ı Türkiye* adıyla yayıma hazırladığı eser, ancak 1269 (1852-53) yılında *Müntahabât-ı Lügât-ı Osmâniye* adıyla yayımlanabilmiştir. Sözlük, bu adla 1280/1863-64, 1281/1864-65, 1282/1865-66, 1285/ 1868-69 ve 1286/1869-70 yıllarında olmak üzere beş kez yayımlanmıştır. 1289/1872-73'te İlaveli *Müntahabât-ı Lügât-ı Osmâniye* adıyla yayımlanmaya başlayan bu sözlüğün 1303/ 1885-86, 1315/1897-98 ve 1318/1900-01 yıllarında başka sözlerin eklenmesiyle yeni baskıları yapılmıştır. *Recep Toparlı, Betül Eyövge Yılmaz* ve *Yaşar Yılmaz* tarafından yeni harflere aktarılarak dilbilimcilerin istifadesine sunulan bu sözlük, *Redhouse*'un 1852-53'te ilk defa basılan *Müntahabât-ı Lügât-ı Osmaniyeye* 'sidir.

J. W. Redhouse'un *Müntahabât-ı Türkiye*'si ve onun genişletilmiş baskıları olan *Müntahabât-ı Lügât-ı Osmâniye* veya *Lügât-ı Osmâniye* daha sonraki Osmanlı sözlükçüleri tarafından ya aynen taklit edilmiş ya da bu sözlükler beğenilmeyerek *Lügât-ı Remzi* ve *Lügât-ı Ebu 'z-ziya* gibi sözlükler meydana getirilmiştir.

Osmanlı dönemi sözlük çalışmalarının en önemli ismi olan *Sir James W. Redhouse*, Türkçe ile ilgili olarak *Turkish-English-French Dictionary (Türkçe-İngilizce-Fransızca Sözlük; 1834*'te tamamlandığı bildirilen bu eser basılmamıştır.), *Müntahabât-ı Türkiye (Müntahabât-ı Lügât-ı Osmâniye, 1269/1852-53)*, *A Lexicon, English and Turkish (İngilizce-Türkçe Sözlük, 1277/1861)*, *Külliyât-ı Aziziye fi'l Lügâti'l Osmaniyeye (1301/1885; Osmanlı Türkçesinin tarihî sözlüğü* olan bu eser, 9-10 cilt olarak tasarlanmış ve biten ciltler Osmanlı hükümetine sunulmuş olmasına rağmen bu yazmaların nerede

* Arař. Gör., Gazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları, Teknikokullar/AN-KARA erkankaragoz48@gmail.com

olduğu bilinmemektedir.) ve *Turkish and English Lexicon, Shewing in English the Significations of the Turkish Terms (Kitab-ı Maani-i Lehçe, 1306/1890)* gibi sözlükleri kaleme almıştır.

Türkiye’de dilbilimcilerin, özellikle İngiliz dilini öğrenmeye çalışanların ismini kaliteli bir sözlük markası olarak bildikleri ve tercih ettikleri Redhouse İngilizce-Türkçe / Türkçe-İngilizce sözlüğün başlangıç hikâyesi *Redhouse*’un bu eserlerinden başlamaktadır. Bunun için eseri tanıtmadan önce sözlük bilimci *James W. Redhouse*’u kısaca biyografik olarak tanıtmak eserin ortaya çıkmasındaki koşulların anlaşılabilmesi için yerinde olacaktır. Ayrıca bir İngiliz olarak *Redhouse*, bu eseri niçin yazdı, bu eseri yazmaya iten etkenler nelerdi, Türk dili (Osmanlıca) üzerine yaptığı çalışmalar ona ne kazandırdı, yaptığı çalışmalar dünya sözlük literatüründe nasıl karşılandı vb. soruların cevaplarının bilinmesi, eserin öneminin daha iyi kavranmasını ve yabancı bir bilim adamının gözüyle o yıllardaki Türkçeye bakış açısı hakkında fikir sahibi olunmasını sağlayacaktır.

Sir James Redhouse – The Turkish Dictionary Man (Türkçe Sözlük Adamı)

Doğu bilimci *Sir James William Redhouse* (1811-1892), *James Redhouse* ve *Elizabeth Saunders*’ın ilk çocuğu olarak 30 Aralık 1811 tarihinde Londra’ya yakın bir yerde dünyaya gelmiştir. Redhouse erken yaşta yetim kalmış, 1819 yılından 1926 yılına kadar *Christ’s Hospital*’da eğitim görmüştür.

Redhouse 1826 yılında çıktığı Akdeniz seyahatinde İzmir’e, oradan da

İstanbul'a gitmiştir. İstanbul'da kendisine Osmanlı hükümeti tarafından teknik ressamlık işi teklif edilmiştir. Bu iş teklifi onun çeşitli resmi devlet makamları ile yakın ilişkilerde bulunma imkânı vermiş, özenli bir şekilde Türkçe çalışmalarına yönlendirmiştir. *Redhouse* 1830 yılında Rusya'ya gitmiştir. 1834 yılında Londra'ya dönmüş ve Türkçe-İngilizce-Fransızca bir sözlük üzerinde çalışmaya başlamıştır. Bu sözlüğü tamamlayıp yayımlamak üzereyken *Thomas Xavier Bianchi*'nin *Türkçe-Fransızca sözlüğünün* yayımlanması üzerine bu düşüncesinden vazgeçmiştir.

1838 yılında *Redhouse* Osmanlı Devleti'nde çevirmen olarak çalışmaya devam etmiştir. Önce Sadrazamın daha sonra hariciye nazırının özel tercümanı olarak çalışmıştır. Daha sonra 1840 yılında Osmanlı donanmasına nakledilmiş, Deniz Harp Konseyinin bir üyesi olmuş ve görevlendirilerek Suriye kıyılarına

gönderilmiştir. Burada İngiltere ve Avusturya'nın birleşik kuvvetleri ile Osmanlı askerleri arasında kalmıştır. Kıyıdaki Osmanlı kuvvetleri ile yabancı devletler filosu arasındaki iletişimin sağlanmasında önemli bir rol üstlenmiştir. 1843'de Osmanlı Devleti ile İran arasında bir barışın sağlanması için görevlendirilmiş olan *Kaptan Willam Fenwick Willams*'ın sekreteri ve tercümanı olmuştur. Mayıs 1847'de Erzurum'da sonuçlanan görüşmelerde arabuluculuk yapmıştır. İstanbul'a döndükten sonra 1853 yılına kadar imparatorluk ile İngiliz elçiliği arasındaki iletişimi sağlamıştır. 1854'te İngiliz dış ilişkiler bürosunda doğu dilleri çevirmeni olarak çalışmıştır. 1857'de İran ile gerçekleşecek bir antlaşmanın sonuçlanmasına yardımcı olması için Paris'e gönderilmiştir. Bu onun son diplomatik görevidir.

Bu görevden sonra kendini yalnızca edebî çalışmalara adanmıştır. 1854'te katıldığı Royal Asiatic Society derneğinin 1861'den 1864'e kadar kâtipliğini yapmıştır. Emekli olduktan sonra Kilburn'de yaşamaya başlamış, burada vaktini Arapça, Farsça ve Türkçe kelimeleri bir araya getirmeye çalışmakla geçirmiştir. Üç dilde her kelime için alfabetik bir sıra takip etme yollarını aramıştır. 1884 Haziranında Cambridge Üniversitesi tarafından fahri doktora ile onurlandırılmıştır. 13 Nisan 1885'te Aziz Michael ve Aziz George Şövalyeliği hakkını kazanmıştır. 1841'de Osmanlı Sultanından Nişan-ı İftihar madalyası, 1847'de İran'da Aslan ve Güneş nişanı almıştır.

4 Temmuz 1892'de ölen *Redhouse* iki kere evlenmiştir. İlk evliliğini 1836'da *Jane Carrot* ile yapmıştır. *Jane Carrot* 1887'de ölmüştür. İkinci evliliğini ise 1888'de *Sir Patrick Colquhoun*'un kızı *Eliza* ile yapmıştır.

Redhouse birçok açıdan Osmanlı Türkçesi üzerinde otorite sayılan figürlerdendir. Bitiremediği el yazması sözlüğü *British Museum*'dadır. Bu sözlüğün kısaltılmış bir versiyonu *American Board of Foreign Missions* tarafından yayımlanmıştır. Aşağıda *Redhouse*'un yayımlanmış eserlerinin bir listesi yer almaktadır. Bu eserleri dışında *Royal Asiatic Society's Journals* adlı dergide değişik zamanlarda yayımlanmış makaleleri mevcuttur.

Eserleri:

Grammaire raisonné de la langue Ottomane (1846)

Vade mecum of the Ottoman colloquial language (1855)

Turkish vade mecum (1877)

A simplified grammar of the Ottoman-Turkish (1884)

Müntehabatı lügatı Osmaniye (1838)

A dictionary of Arabic and Persian words used in Turkish (1853)

A Turkish and English lexicon shewing the English significations of the Turkish terms (1890)

Kitabı maanii lehçe li James Redhouse el İngilizî (1890)

The Mesnevi (1881)

A Vindication of the Ottoman Sultans title of caliph (1877)

On the history, system and varieties of Turkish poetry (1879)

Müntehabât-ı Lügât-ı Osmaniyye, Osmanlı Türkçesinde kullanılan söz varlığı içinden seçilmiş 25.658 kelimedenden oluşmuştur. Müntehabât kelimesinin anlamı da güzideler, seçilmiş olan şeylerdir. Bu sözlerin 18.197'sini Arapça, 6.761 'ini Farsça sözler oluşturmaktadır. Sözlükte çok az da olsa *kılavuz*, *damga* ve *bitikçi* gibi Türkçe kelimelere yer verilmiştir. Eski baskısında iki cilt

olarak hazırlanan sözlüğün birinci bölümünde 416, ikincisinde ise 456 sayfa yer almaktadır. *Müntahabât-ı Lügât-ı Osmâniyye*'nin 10 sayfalık giriş kısmı, eserin teknik özelliklerini açıklayıcı bir bölüm olarak Türk sözlükçülüğü açısından ayrıca dikkate değerdir. *Sir James W. Redhouse*, sözlükte sade bir dil kullanmış; madde başı olarak aldığı sözün en yaygın anlamının yanında birkaç anlamına da yer vermiştir. *Recep Toparlı, Betül Eyövge Yılmaz ve Yaşar Yılmaz* tarafından Latin harflerine aktarılan baskısında madde başlarının kökenlerini belirtmeyen yazar, daha sonra yayımlanan ilaveli baskısında Farsça sözlerin başına fe harfi (ف), Türkçe sözlere bir kavis işareti; Arapça olanlara ise hiçbir işaret koymamıştır. Bazı maddelerde *cevgân/cevgân, jeng/zeng, pedîd/bedîd, pirûze/firûze* gibi ikili yazıma yer veren Redhouse, madde başı açıklamalarda geçen *bürümak, salıvirmamek*, gibi sözlere gelen ekleri ince sıradan olması gerekirken kalın yazmış; diğer yandan *bahadırılık, fenalık sühedanlık, perdedarlık, yavaşlık* biçiminde tercih ederek tam tersini yapmıştır.

Recep Toparlı, Betül Eyövge Yılmaz ve Yaşar Yılmaz Müntahabât-ı Lügât-ı Osmâniyye'yi yayıma hazırlarken ilk bölümde madde başlarını Latin alfabesinin sırasına göre düzenlemişlerdir. Dizin bölümünde ise sözlüğü kullananların okunuşunu kestiremedikleri sözlere kolay ulaşabilmeleri için *Müntahabât-ı Lügât-ı Osmâniyye*'nin madde başlarını Arap harflerine göre sıralayarak vermişlerdir. Ayrıca bu sözlükte, Türkçe Sözlükte olup olmadığını dikkate almaksızın “g” ve “k” seslerinden sonra gelen “a” ve “u” seslerinin üzerinde uzatma işaretini kullanmamışlardır. Eserin genelinde ise sözlüğü hazırlayan ekip Türk Dil Kurumunca belirlenen yazım kurallarına uymuşlardır.

Redhouse'un bu güzel çalışmasını itinalı bir şekilde hazırlayıp araştırmacıların hizmetine sundukları için *Recep Toparlı, Betül Eyövge Yılmaz ve Yaşar Yılmaz*'a emeklerinden dolayı teşekkür ederiz.

Kaynaklar:

REDHOUSE, James W., (Hazırlayanlar: Prof. Dr. Recep Toparlı, Uzm. Betül Eyövge Yılmaz, Uzm. Yaşar Yılmaz) **Müntahabât-ı Lügât-ı Osmâniye**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.

STEPHEN Leslie - LEE Sidney, **Dictionary of National Biography**, London, Adamant Media Corporation, 2005 (http://books.google.com/books?id=5IM0yQMSCDsC&pg=PA381&lpg=PA381&dq=%22Patrick+Colquhoun%22+Redhouse&source=web&ots=R4g7R4jGsw&sig=i7S22zbevawvcT5aB2k4U8EfmY&hl=en&sa=X&oi=book_result&resnum=1&ct=result#v=onepage&q=%22Patrick%20Colquhoun%22%20Redhouse&f=false).

YAVUZARSLAN Paşa, **Osmanlı Dönemi Türk Sözlükçülüğü**, Ankara, Tiydem Yayımcılık, 2009.

Fotoğraf : <http://www.flickr.com/photos/32451628@N06/4577066479/>